

Monika Latos-Miłkowska <https://orcid.org/0000-0001-6851-8971>

Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

Aleksandra Gurynow-Pulkowska <https://orcid.org/0000-0003-1368-2314>

Uniwersytet Warszawski

OCHRONA ROSZCZEŃ PRACOWNICZYCH W RAZIE UPADŁOŚCI KONSUMENCKIEJ

Abstract

Protection of employees claims in case of consumer bankruptcy

The article presents the issues of protection of employee claims in the event of bankruptcy of a natural person not conducting business activity (the so-called consumer bankruptcy). The issues raised are analysed both under the provisions of the Bankruptcy Law and the Act on the Protection of Employee Claims in the Event of Employer Insolvency.

Słowa kluczowe: upadłość konsumencka, niewypłacalność pracodawcy, roszczenia pracownicze, ochrona

Keywords: consumer bankruptcy, insolvency of employer, employees claims, protection

ASJC: 3308, **JEL:** K31

1. Uwagi wprowadzające

Upadłość osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej (dalej zwana upadłością konsumencką) odgrywa w obrocie gospodarczym coraz większą rolę. Skokowy wzrost liczby upadłości konsumenckich nastąpił w roku 2020, w którym ogłoszono ich 13804. Rekordowy pod tym względem był jednak rok 2021 – w okresie od stycznia do listopada 2021 roku ogłoszono 16647 upadłości konsumenckich¹. Tak znacząca liczba upadłości konsumenckich wynika z tego, że zdolność do upadłości konsumenckiej mają nie tylko osoby, które w ogóle

¹ Dane publikowane przez Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej (2021, dalej: „CEIDG”), <https://www.coig.com.pl/lista-upadlosci-firm.php> (dostęp: 23 lutego 2022).

nie prowadziły żadnej działalności gospodarczej, ale również osoby, które uprzednio były przedsiębiorcami i prowadziły działalność gospodarczą (Janda 2020, s. 1140). Nabywają one bowiem zdolność upadłościową w zakresie upadłości konsumenckiej po wykreśleniu z CEIDG.

Wśród wierzycieli takich osób często znajdują się również byli pracownicy, których osoby te zatrudniały w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. To z kolei rodzi pytanie o ochronę roszczeń tych pracowników w razie ogłoszenia upadłości konsumenckiej byłego pracodawcy.

W międzynarodowym i krajowym porządku prawnym wyodrębnia się dwa systemy ochrony roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy – w postaci uprzywilejowania roszczeń pracowniczych co do kolejności i trybu zaspokajania w postępowaniu upadłościowym oraz przez powołanie instytucji gwarancyjnej, która wypłaca byłym pracownikom świadczenia na zaspokojenie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy (Gersdorf 2002; Latos-Miłkowska 2021, s. 1088–1089; Tomanek 2012, s. 267; 2020, s. 793). Oba systemy są realizowane w polskim porządku prawnym w ustawie z dnia 28 lutego 2003 roku. Prawo upadłościowe (Dz.U. 2020, poz. 1228 tekst jedn. ze zm., dalej: „Prawo upadłościowe”) i w ustawie z dnia 13 lipca 2006 roku o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy (Dz.U. 2000, poz. 7 tekst jedn.).

Jednakże upadłość konsumencka charakteryzuje się pewną odrębnością od „klasycznego” postępowania upadłościowego, zarówno co do przebiegu, jak i celów, również ustawa o ochronie roszczeń pracowniczych dostosowana jest przede wszystkim do typowego postępowania upadłościowego kierowanego do przedsiębiorców. Ochrona roszczeń pracowniczych w razie upadłości konsumenckiej pracodawcy wymaga zatem odrębnych badań.

Niniejszy artykuł stanowi analizę problematyki ochrony roszczeń pracowniczych w razie upadłości konsumenckiej byłego pracodawcy. Problematyka ta zostanie przeanalizowana na gruncie przepisów Prawa upadłościowego oraz ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Autorki podejmą próbę oceny obowiązujących regulacji, ze szczególnym uwzględnieniem zgodności ze standardami międzynarodowymi oraz dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/94/WE z dnia 22 października 2008 roku w sprawie ochrony pracowników na wypadek niewypłacalności pracodawcy (Dz.Urz. UE L 2008, nr 283/36). Porównany zostanie też poziom ochrony roszczeń pracowniczych gwarantowanych w razie „typowej” upadłości oraz upadłości konsumenckiej. Wynikiem analizy będzie przedstawienie oceny obowiązującej regulacji i propozycje wniosków *de lege ferenda*.

2. Upadłość konsumencka – cele i zakres podmiotowy

Prowadzenie postępowania upadłościowego, definiowanego jako egzekucja uniwersalna (Siedlecki 1998, s. 29), począwszy od wejścia w życie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 roku – Prawo upadłościowe (Dz.U. 1991, nr 118, poz. 512, art. 1 § 1) możliwe było względem kupców, którzy zaprzestali płacenia długów. Wobec zmiany ustrojowej i przejścia do gospodarki wolnorynkowej napędzanej przez dług, już od 2000 roku

trwał dyskurs nad możliwością ogłaszania upadłości konsumentów (Gurgul, Podczaszy 2019, s. 9–16). Finalnie możliwość prowadzenia postępowania upadłościowego względem osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej istnieje od 31 marca 2009 roku (ustawa z dnia 5 grudnia 2008 roku o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz.U. 2008, nr 234, poz. 1572) i była dotychczas przedmiotem kilku nowelizacji (Machowska 2020a). Ideą wyodrębnienia upadłości konsumenckiej było przede wszystkim oddłużenie osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej (Gajdzińska-Sudomir 2020, s. 17; postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 16 października 2019 roku, VIII Gz 144/19, LEX nr 2747965). O ile bowiem podstawowym celem postępowania upadłościowego jest możliwie najpełniejsze zaspokojenie wierzycieli niewypłacalnego dłużnika (Adamus 2021, s. 37 i n.), to w postępowaniu upadłościowym obejmującym majątek konsumenta nacisk kładziony jest obecnie także na umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym (Adamus 2015, s. 33–37; Hrycaj 2016, s. 74; Gurgul 2020, s. 3 i n.). Prawną konsekwencją przyjęcia takiej perspektywy jest między innymi wyłączenie w trybie upadłościowego postępowania konsumenckiego dopuszczalności oddalenia złożonego przez konsumenta wniosku o ogłoszenie upadłości z powodu „ubóstwa masy”, o którym stanowi art. 13 ust. 1 Prawa upadłościowego, czy możliwość ustalenia planu spłaty wierzycieli, umorzenia zobowiązań, warunkowego umorzenia zobowiązań, jeśli jest to uzasadnione względami słuszności lub humanitaryzmu, nawet wówczas, gdy upadły celowo doprowadził do swej niewypłacalności (art. 491¹⁴ a ust. 1 Prawa upadłościowego).

Podmiotem legitymowanym do skorzystania z dobrodziejstw konsumenckiego postępowania upadłościowego według art. 491¹ ust. 1 Prawa upadłościowego są wyłącznie osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej, wobec których upadłości nie można ogłosić zgodnie z przepisami działu II: *Podmiotowy zakres stosowania ustawy* przepisów Prawa upadłościowego (Filipiak 2020, s. 20). Co istotne, osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą nabywa tę zdolność natychmiast po utracie statusu przedsiębiorcy (Janda 2020a, s. 1140). Nowelą przepisów Prawa upadłościowego obowiązującą od 1 stycznia 2016 roku (ustawa z dnia 15 maja 2015 roku. Prawo restrukturyzacyjne, Dz.U. 2021, poz. 1558 tekst jedn. ze zm., dalej: „Prawo restrukturyzacyjne”) zrezygnowano z wprowadzenia rocznego okresu wyczekiwania na uzyskanie konsumenckiej zdolności upadłościowej przez osoby fizyczne, które prowadziły działalność gospodarczą. Niemniej sytuacja prawna tych osób jest szczególna ze względu na to, że wierzyciel zachował legitymację do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości w okresie roku od wykreślenia z rejestru przedsiębiorców lub faktycznego zaprzestania wykonywania działalności gospodarczej (Kruczalak-Jankowska 2020, s. 758).

3. Ochrona roszczeń pracowniczych w postępowaniu upadłościowym w upadłości konsumenckiej

Zasadniczo zgodnie z treścią art. 491¹ ust. 1 Prawa upadłościowego postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej prowadzone jest

w szczególnym, uproszczonym trybie², uregulowanym przepisami zawartymi w części III, tytule V Prawa upadłościowego. Jednak gdy jest to uzasadnione znacznym rozmiarem majątku dłużnika, znaczną liczbą wierzycieli lub innymi uzasadnionymi przewidywaniami co do zwiększonego stopnia skomplikowania postępowania, sąd w postanowieniu o ogłoszeniu upadłości może postanowić, że postępowanie upadłościowe wobec konsumenta będzie prowadzone na ogólnych zasadach, przy odpowiednim stosowaniu wybranych przepisów z zakresu upadłości konsumenckiej, o czym stanowi art. 491¹ ust. 2 Prawa upadłościowego w zw. z art. 491¹ ust. 3 Prawa upadłościowego³. Rodzi się zatem pytanie, jakie konsekwencje prawne dla pracowników, będących wierzycielami upadłego konsumenta, wywrze prowadzenie postępowania upadłościowego w trybie odmiennym aniżeli na podstawie przepisów części I Prawa upadłościowego. Nie wymaga bowiem szerszego komentarza, że w toku postępowania upadłościowego prowadzonego z zastosowaniem przepisów ogólnych adresowanych do przedsiębiorców interesy pracownika są chronione przez ustawodawcę. Reprezentatywnym przykładem jest chociażby umieszczanie na liście wierzycieli z urzędu należności ze stosunku pracy (art. 237 Prawa upadłościowego) czy zaspokajanie ich w uprzywilejowanej kategorii pierwszej (art. 342 ust. 1 pkt 1 Prawa upadłościowego).

Poszukując odpowiedzi na tak postawione pytanie, w pierwszej kolejności należy wskazać, że uproszczone postępowanie upadłościowe koncentruje się wokół ustalenia przez syndyka wierzycieli podlegających zaspokojeniu oraz przeprowadzenia likwidacji majątku upadłego. Wedle treści art. 491¹⁴ ust. 1 Prawa upadłościowego po upływie terminu do zgłaszania wierzycieli i przeprowadzeniu likwidacji majątku upadłego to na syndyku spoczywa ciężar zaferowania sądowi możliwych scenariuszy zakończenia postępowania, albowiem składa on (i) projekt planu spłaty wierzycieli z uzasadnieniem (ii) lub informację, że zachodzą przesłanki do umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalania planu spłaty lub warunkowego umorzenia tychże zobowiązań, (iii) względnie, iż zasadne jest zakończenie postępowania upadłościowego bez wdrażania mechanizmów zmierzających do oddłużenia upadłego (Janda 2020b, s. 10–11; Machowska 2020a, s. 36).

Rozpoczynając od wariantu najkorzystniejszego dla wierzycieli, gdy syndyk przygotowuje projekt planu spłaty wierzycieli, w pierwszym rzędzie należy wskazać, że jest to dokument determinujący sytuację wierzycieli upadłego konsumenta zarówno w toku postępowania upadłościowego, jak i po jego zakończeniu. Otóż analiza przepisów Prawa upadłościowego w tym zakresie prowadzi do wniosku, że projekt planu spłaty wierzycieli zawiera w sobie elementy kilku dokumentów przygotowywanych przez syndyka w toku klasycznego postępowania upadłościowego, takich jak lista wierzycieli, plan podziału funduszu masy upadłości czy odrębny plan podziału sum uzyskanych ze zbycia przedmiotów obciążonych rzeczowo (Janda 2020b, s. 12–13). Tym samym w toku uproszczonego postępowania upadłościowego projekt

² Nie jest to termin ustawy, jednak ustawodawca posługuje się nim w uzasadnieniu ustawy z dnia 30 sierpnia 2019 roku o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1802), a nadto termin ten jest używany w doktrynie (Kozub 2019, s. 21 i n.; Machowska 2020a, s. 36 i n.).

³ Dla porządku wskazać należy, że zgodnie z treścią art. 491¹ ust. 4 Prawa upadłościowego odpowiednie zastosowanie art. 361 Prawa upadłościowego będzie determinowane okolicznością, czy postępowanie prowadzone jest wyłącznie na skutek uwzględnienia wniosku o ogłoszenie upadłości złożonego wyłącznie przez wierzyciela.

planu spłaty wierzycieli będzie w ogóle statuował dany podmiot jako wierzyciela upadłego konsumenta, albowiem podmiotami uczestniczącymi w planie spłaty są wierzyciele, których wierzytelności zostały uznane przez syndyka w projekcie planu spłaty wierzycieli (Hrycaj 2020, s. 177–178). W tym zakresie obowiązuje (i) procedura zgłoszeń wierzytelności syndykowi zgodnie z treścią art. 491⁵ ust. 1 pkt 3 Prawa upadłościowego oraz (ii) uznawanie wierzytelności z urzędu przez syndyka w projekcie planu spłaty wierzycieli. W odniesieniu do pracowników będzie to stosowany na podstawie art. 491² ust. 1 Prawa upadłościowego odpowiednio przepis art. 236 Prawa upadłościowego nakazujący umieszczenie na liście wierzytelności z urzędu należności ze stosunku pracy (Gajdzińska-Sudomir 2020, s. 17; Janda 2020a, s. 1183). Wobec tego na tym etapie konsumenckiego postępowania upadłościowego należności ze stosunku pracy korzystają z ochrony takiej jak w klasycznym postępowaniu upadłościowym. Następnym ważkim momentem z punktu widzenia wierzycieli jest dokonanie podziału funduszy masy upadłości, który w myśl art. 491¹⁵ ust. 1 Prawa upadłościowego realizowany jest na podstawie postanowienia sądu w przedmiocie ustalenia planu spłaty wierzycieli. Do czasu wejścia w życie noweli Prawa upadłościowego z 30 sierpnia 2019 roku, zmieniającej przepis art. 491¹⁵ Prawa upadłościowego z dniem 24 marca 2020 roku, wykształcona została praktyka, iż art. 342 Prawa upadłościowego był stosowany wyłącznie do tej części planu spłaty, w której dokonywano podziału funduszy masy upadłości między wierzycieli, wobec czego zastosowanie przepisu art. 342 Prawa upadłościowego nie powinno obejmować etapu zaspokojenia wierzycieli, jakim jest plan ich spłaty już po zlikwidowaniu masy upadłości i wykonaniu ostatecznego planu podziału (postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 10 lutego 2021 roku, VIII Gz 266/20, LEX nr 3160925; postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 3 grudnia 2019 roku, XXIII GZ 887/19, LEX nr 2785099, Machowska 2020b, s. 313 i n). Sytuacja prawna uległa zmianie po nowelizacji art. 491¹⁵ Prawa upadłościowego z 30 sierpnia 2019 roku, gdyż wskazano *expressis verbis* w ust. 7 komentowanego przepisu, że między innymi art. 342 Prawa upadłościowego – wprowadzający podział należności z funduszy masy upadłości na kategorie – stosuje się odpowiednio „do planu spłaty wierzycieli oraz do wykonania określonego w planie spłaty wierzycieli podziału funduszy masy upadłości”. Na kanwie obowiązującego wówczas stanu prawnego w doktrynie wywiedziono, że przepisy regulujące kolejność i zasady zaspokajania wierzycieli zostały ujednoczone, wobec czego także w odniesieniu do planu spłaty realizowanego przez upadłego po zakończeniu postępowania upadłościowego będą miały zastosowanie przepisy określające między innymi kolejność zaspokajania wierzycieli osobistych. W konsekwencji w projekcie planu spłaty wierzycieli zarówno pierwsza spłata, stanowiąca podział środków z likwidacji, jak i kolejne płatności przewidziane w planie spłat (Hrycaj 2020, s. 191–192) realizowane będą zgodnie z odpowiednio stosowanym przepisem art. 342 Prawa upadłościowego. Należy wskazać, że reguły umarzania wierzytelności niezaspokojonych w toku postępowania upadłościowego zostały ujednoczone i obowiązują one także wobec osoby fizycznej będącej przedsiębiorcą, zgodnie z treścią art. 369 i art. 370a Prawa upadłościowego.

W wariancie mniej optymistycznym dla wierzycieli – w tym pracowników – syndyk zamiast projektu planu spłaty wierzycieli przedłoży do sądu informację o spełnieniu przesłanek do umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalania planu spłaty wierzycieli lub warunkowego umorzenia tychże zobowiązań bez ustalania planu spłaty wierzycieli. Tytułem wstępu należy wskazać,

że umorzenie zobowiązań powstałych przed dniem ogłoszenia upadłości, niezaspokojonych w toku postępowania upadłościowego osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, było możliwe już na gruncie pierwotnie obowiązujących przepisów ustawy z dnia 28 lutego 2003 roku prawo upadłościowe i naprawcze (art. 369). Zgodnie z obowiązującą wówczas treścią przepisu art. 369 Prawa upadłościowego umorzenie zobowiązań upadłego, będącego osobą fizyczną, było możliwe między innymi, gdy spełnione zostały przesłanki pozytywne, w tym niewypłacalność była następstwem wyjątkowych i niezależnych od upadłego okoliczności. Co jednak istotne z perspektywy pracowników, umorzeniu nie podlegały wierzytelności ze stosunku pracy oraz składki na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników (art. 369 ust. 3 Prawa upadłościowego w brzmieniu obowiązującym do 1 stycznia 2016 roku). Dostrzegano bowiem, że należności ze stosunku pracy przysługują wierzycielom słabszym ekonomicznie, a co za tym idzie, ich prawa nie powinny być ograniczane w toku postępowania upadłościowego (uzasadnienie do rządowego projektu ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, druk sejmowy nr 809, Sejm IV kadencji, s. 36). Stan prawny uległ zmianie od 1 stycznia 2016 roku, gdyż ustawodawca w trybie postępowania upadłościowego prowadzonego wobec osoby fizycznej na zasadach ogólnych, kierując się autonomicznym celem, jakim jest oddłużenie osoby fizycznej (uzasadnienie do rządowego projektu ustawy – Prawo restrukturyzacyjne, druk sejmowy nr 2824, Sejm VII kadencji, s. 65), zawęził katalog wierzytelności niepodlegających umorzeniu, wyłączając z tego katalogu między innymi wierzytelności ze stosunku pracy⁴, oraz zliberalizował przesłanki umożliwiające skorzystanie z tej instytucji przez upadłego. Próżno jednak szukać w uzasadnieniu projektu ustawy wprowadzającej zmiany motywów leżących u podstaw chociażby zaliczenia wierzytelności ze stosunku pracy do kategorii zobowiązań podlegających umorzeniu. Zważywszy na prawne konsekwencje objęcia umorzeniem wierzytelności ze stosunku pracy, trudno zaaprobować ukształtowaną w ten sposób sytuację pracowników. W postępowaniu obejmującym upadłość konsumencką wierzytelności ze stosunku pracy, począwszy od wyodrębnienia tego trybu, w ogóle nie były objęte ochroną przed umorzeniem⁵. Dalsze ułatwienia w umarzaniu zobowiązań upadłych

⁴ Zakresem umorzenia objęte zostały zobowiązania upadłego powstałe przed dniem ogłoszenia upadłości, za wyjątkiem zobowiązań: o charakterze alimentacyjnym, wynikających z rent z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci, do zapłaty orzeczonych przez sąd kar grzywny, a także do wykonania obowiązku naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, zapłaty nawiązki lub świadczenia pieniężnego orzeczonych przez sąd, jako środek karny lub środek związany z poddaniem sprawcy próbie, jak również roszczenia o naprawienie szkody wynikającej z przestępstwa lub wykroczenia stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem sądu.

⁵ Artykuł 491¹² ust. 3 Prawa upadłościowego w brzmieniu obowiązującym do 30 grudnia 2014 roku stanowił, że umorzenie zobowiązań nie dotyczy zobowiązań upadłego, obejmujących świadczenia okresowe, których tytuł prawny nie wygasł, oraz zobowiązań powstałych po ogłoszeniu upadłości. Natomiast od 31 grudnia 2014 roku art. 491²¹ ust. 2 Prawa upadłościowego stanowi niezmiennie, że nie podlegają umorzeniu zobowiązania o charakterze alimentacyjnym, zobowiązania wynikające z rent z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci, zobowiązania do zapłaty orzeczonych przez sąd kar grzywny, a także do wykonania obowiązku naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, zobowiązania do zapłaty nawiązki lub świadczenia pieniężnego orzeczonych przez sąd, jako środek karny lub środek związany z poddaniem sprawcy próbie, jak również zobowiązania do naprawienia szkody wynikającej z przestępstwa

osób fizycznych już w obydwu rodzajach postępowania upadłościowego – realizowane na podstawie tezy, iż oddłużenie osoby fizycznej wyłączone jest tylko po zaistnieniu wyjątkowych okoliczności – zostały wprowadzone ustawą z 30 sierpnia 2019 roku (uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3480, Sejm VIII kadencji, s. 24). Dla porządku wskazać także należy, że nowela ta wprowadziła do Prawa upadłościowego nieznaną dotychczas instytucję warunkowego umorzenia wierzytelności, obejmującego takie same zobowiązania upadłego, co podlegające umorzeniu. Otóż w myśl art. 491¹⁶ ust. 1 Prawa upadłościowego sąd umarza zobowiązania upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli, jeśli osobista sytuacja upadłego w oczywisty sposób wskazuje, że jest on trwale niezdolny do dokonywania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty wierzycieli. Jakkolwiek przepis ten może być stosowany wyjątkowo (Janda 2020a, s. 1201), to jednak zastosowanie tej instytucji będzie prawne dopuszczalne niezależnie od tego, czy upadły doprowadził do swojej niewypłacalności lub istotnie zwiększył jej stopień umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa, czy też nie (Adamus 2021, s. 1195 i n.). Negatywnymi przesłankami uwzględnienia wniosku upadłego jest tylko celowe doprowadzenie do niewypłacalności lub istotne zwiększenie jej stopnia lub skorzystanie przez upadłego z instytucji umorzenia zobowiązań w okresie dziesięciu lat przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Przy czym, jeśli względy humanitarne lub względy słuszności będą uzasadniały oddłużenie upadłego, nawet ziszczenie się przesłanek negatywnych nie będzie barierą dla umorzenia zobowiązań (art. 491^{14a} Prawa upadłościowego). Jednocześnie gdy niezdolność do dokonywania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty wierzycieli wynikająca z osobistej sytuacji upadłego, nie ma charakteru trwałego, sąd zgodnie z treścią art. 491¹⁶ ust. 2a Prawa upadłościowego warunkowo umarza zobowiązania upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli. Analogiczne reguły, zgodnie z treścią art. 369 Prawa upadłościowego w zw. z art. 370^f ust. 2 Prawa upadłościowego, obowiązują w postępowaniu upadłościowym prowadzonym wobec osoby fizycznej na zasadach ogólnych. Tym samym niezależnie od trybu postępowania upadłościowego prowadzonego względem osoby fizycznej, wierzytelności ze stosunku pracy zostały wyłączone spod ochrony przed umorzeniem i warunkowym umorzeniem.

Ostatnim sposobem zakończenia uproszczonego postępowania upadłościowego jest wydanie postanowienia w trybie art. 491^{14a} Prawa upadłościowego o odmowie ustalenia planu spłaty wierzycieli albo umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli lub warunkowego umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli. Prawnym następstwem wydania jednego z postanowień zawartego w rzeczonym katalogu jest brak oddłużenia upadłej osoby fizycznej. W myśl art. 491^{14a} Prawa upadłościowego, jak już wcześniej wyartykułowano, takie zakończenie jest możliwe, gdy nie zostaną spełnione przesłanki negatywne. Zważywszy jednak, że skutek prawny w postaci braku oddłużenia stoi w opozycji do zapisanego w art. 2 ust. 2 Prawa upadłościowego prymatu umorzenia zobowiązań upadłych osób fizycznych niewykonanych w toku postępowania upadłościowego, przesłanki te nie będą stanowiły uzasadnienia do odmowy oddłużenia, gdy jest ono uzasadnione względami

lub wykroczenia stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem oraz zobowiązania, których upadły umyślnie nie ujawnił, jeżeli wierzyciel nie brał udziału w postępowaniu.

słuszności lub względami humanitarnymi (Adamus 2021, s. 1187 i n.). Dla wierzycieli upadłego konsumenta – w tym pracowników – zakończenie postępowania w tym trybie oznacza możliwość zaspokojenia swych pretensji w postępowaniu upadłościowym, o ile zgromadzone zostały fundusze masy upadłości i zostaną one podzielone między wierzycieli uczestniczących w planie spłaty.

4. Ochrona roszczeń pracowniczych w upadłości konsumenckiej w świetle ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy

W pierwszej kolejności należy rozważyć, czy ogłoszenie upadłości konsumenckiej jest przesłanką niewypłacalności w rozumieniu ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy niewypłacalność pracodawcy, o której mowa w art. 2 ust. 1, zachodzi, gdy sąd upadłościowy lub restrukturyzacyjny, na podstawie przepisów Prawa upadłościowego lub Prawa restrukturyzacyjnego, wyda postanowienie o ogłoszeniu upadłości pracodawcy lub wszczęciu wobec niego wtórnego postępowania upadłościowego. *Prima facie* ogłoszenie upadłości konsumenckiej mieści się zatem w art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Problem pojawia się jednak na gruncie art. 2 tej ustawy wyznaczającego jej zakres podmiotowy. Zgodnie art. 2 ust. 1 ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy przepisy ustawy stosuje się do pracodawców będących przedsiębiorcami w rozumieniu art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 6 marca 2018 roku – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. 2021, poz. 162 tekst jedn. ze zm.), zaś w literaturze przedmiotu panuje zgodne zapatrywanie, że obie przesłanki muszą być spełnione łącznie (Gersdorf 2002; Latos-Miłkowska 2021, s. 1090). Tymczasem zdolność do upadłości konsumenckiej przysługuje wyłącznie osobom fizycznym, które nie są przedsiębiorcami. To oznacza, że ze względu na brzmienie art. 2 ust. 1 ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy ogłoszenie upadłości konsumenckiej nie może być podstawą wypłaty świadczeń z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych (dalej: „FGŚP”) ze względu na brak statusu przedsiębiorcy upadłego pracodawcy. To stawia pracowników upadłej osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej w odmiennej sytuacji w stosunku do pracowników upadłego przedsiębiorcy, co do których art. 3 ust. 1 pkt 1 oraz pkt 3 znajdują zastosowanie. Na marginesie można też zauważyć, że z tych samych względów w razie złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości konsumenckiej upadły nie będzie miał możliwości uzyskania z FGŚP zaliczek na podstawie art. 15a ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy.

Powstaje zatem pytanie, czy stan ten jest zgodny z dyrektywą 2008/94/WE, do której państwo polskie, będąc członkiem Unii Europejskiej, ma obowiązek dostosować przepisy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Warto w tym miejscu nadmienić, że już sama kwestia objęcia postanowieniami dyrektywy 2008/94/UE upadłości konsumenckiej budzi pewne wątpliwości. Jak wskazuje Artur Tomanek:

dyrektywa 2008/94/WE nie zawiera przepisu ograniczającego zakres jej zastosowania do jednostek, w ramach których prowadzona jest działalność gospodarcza. Z drugiej jednak strony celem jej wprowadzenia było unormowanie społecznych następstw restrukturyzacji przedsiębiorstw w krajach członkowskich. Ponadto przepisy dyrektywy posługują się wielokrotnie pojęciem przedsiębiorstwa lub zakładu, którego trudno dopatrzeć się w przypadku osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, co przemawia przeciwko stosowaniu dyrektywy w odniesieniu do takich pracodawców (Tomanek 2020, s. 804).

Zgodnie z art. 1 dyrektywy 2008/94/WE ma ona zastosowanie do roszczeń pracowników wynikających z umów o pracę lub stosunku pracy i istniejących wobec pracodawców, którzy są niewypłacalni w rozumieniu art. 2 ust. 1. Zasadnicze znaczenie dla ustalenia zakresu podmiotowego dyrektywy 2008/94/WE ma zatem jej art. 2 ust. 1, zgodnie z którym do celów niniejszej dyrektywy pracodawcę uważa się za niewypłacalnego, jeżeli zgłoszony został wniosek o otwarcie postępowania zbiorowego na podstawie niewypłacalności pracodawcy, przewidzianego w przepisach ustawowych, wykonawczych i administracyjnych, państwa członkowskiego, obejmującego częściowe lub całkowite zajęcie majątku pracodawcy oraz wyznaczenie syndyka lub osoby wykonującej podobne zadanie, a organ, który jest właściwy na mocy wymienionych przepisów: (i) zadecydował o wszczęciu postępowania; lub (ii) stwierdził definitywne zamknięcie przedsiębiorstwa lub zakładu pracodawcy, jak również, że majątek nie jest wystarczający, by wszczynanie postępowania było uzasadnione.

Ogłoszenie upadłości konsumenckiej skierowanej do byłego przedsiębiorcy spełnia kryteria wskazane w art. 2 dyrektywy 2008/94/WE. Upadłość konsumencka obejmuje zasadnicze elementy definiujące niewypłacalność pracodawcy wymienione w art. 2 dyrektywy: zbiorowe zaspokojenie należności wierzycieli upadłego, wyznaczenie syndyka oraz zajęcie majątku pracodawcy. Warto przy tym zauważyć, że ani w art. 1 ust. 1, ani w art. 2 ust. 1 dyrektywy 2008/94/WE ustawodawca europejski nie posługuje się pojęciem przedsiębiorcy, mówiąc o niewypłacalnym pracodawcy i wskazując konstytutywne cechy niewypłacalności pracodawcy. Jeżeli cechy te są spełnione, dany podmiot powinien zostać uznany za objęty postanowieniami dyrektywy. Brzmienie tych przepisów (a należy uznać je za kluczowe dla ustalenia zakresu podmiotowego dyrektywy) nie daje w ocenie autorki podstawy do apriorycznego wyłączenia z jej zakresu upadłości podmiotów niebędących przedsiębiorcami. Wyrażamy zatem stanowisko, że upadłość konsumencka w takim kształcie, w jakim została uregulowana w prawie polskim, spełnia kryteria pracodawcy niewypłacalnego wskazane w dyrektywie 2008/94/WE i tym samym jest nią objęta.

Niezależnie od tego wydaje się, że do naruszenia prawa europejskiego w tym przypadku nie doszło. Do pracowników pracodawców, w stosunku do których ogłoszona została upadłość konsumencka, znajduje bowiem zastosowanie art. 8 ust. 1 pkt 7 ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy, zgodnie z którym niewypłacalność pracodawcy, o którym mowa w art. 2 ust. 1, zachodzi również, gdy w postępowaniu krajowym w razie niezaspokojenia przez pracodawcę roszczeń pracowniczych z powodu braku środków finansowych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 6 marca 2018 roku o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy

(Dz.U. 2020, poz. 2296 tekst jedn. ze zm.) organ ewidencyjny wykreśli pracodawcę będącego osobą fizyczną z CEIDG w wyniku zawiadomienia o zaprzestaniu wykonywania działalności gospodarczej lub stwierdzenia trwałego zaprzestania wykonywania przez pracodawcę działalności gospodarczej. Ponieważ wykreślenie z CEIDG jest przesłanką nabycia zdolności do upadłości konsumenckiej można założyć, że w większości przypadków zostanie ona spełniona i pracownicy będą mogli uzyskać ochronę swoich roszczeń z FGŚP. Tym samym można twierdzić, że mimo nieobjęcia upadłości konsumenckiej zakresem podmiotowym ustawy o ochronie roszczeń pracowników w razie niewypłacalności pracodawcy, zapewniono pracownikom równoważny poziom ochrony. W świetle art. 2 ust. 2 dyrektywy 2008/94/WE stan taki wydaje się dopuszczalny. Można nawet stwierdzić, że pod pewnymi względami przesłanka wykreślenia z CEIDG, o której mowa w art. 8 ust. 1 pkt. 7, jest dla pracowników korzystniejsza niż byłaby przesłanka ogłoszenia upadłości konsumenckiej. Do wykreślenia z CEIDG dochodzi z reguły w ciągu kilku dni od zgłoszenia zaprzestania działalności przez przedsiębiorcę, podczas gdy na rozpatrzenie wniosku o ogłoszenie upadłości często oczekuje się kilka miesięcy. Przy szybszym zaistnieniu przesłanki niewypłacalności zwiększa się szansa, że roszczenia pracowników będą mieściły się w okresach referencyjnych i uzyskają oni świadczenia z FGŚP.

Należy zatem stwierdzić, że dopóki w ustawie o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy obowiązuje przesłanka, o której mowa w art. 8 ust. 1 pkt 7, dopóty stan ten jest zgodny z prawem europejskim. Trzeba jednak zauważyć, że przesłanka wykreślenia przedsiębiorcy z CEIDG należy do grupy przesłanek tak zwanych fakultatywnych, których wprowadzenie jest decyzją ustawodawcy danego państwa członkowskiego, należy zatem do przesłanek nieobjętych gwarancjami prawa europejskiego. Jej ewentualne uchycenie stworzy stan niezgodności prawa polskiego z dyrektywą unijną w zakresie nieobjęcia ogłoszenia upadłości konsumenckiej zakresem stosowania ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy.

5. Konkluzje

Wierzytelności ze stosunku pracy podlegają ochronie zarówno w toku postępowania upadłościowego prowadzonego na ogólnych zasadach, jak i w tak zwanej upadłości konsumenckiej w zakresie umieszczania ich z urzędu odpowiednio na liście wierzytelności oraz w projekcie planu spłaty wierzycieli. Natomiast analiza przepisów Prawa upadłościowego w zakresie umarzania niezaspokojonych zobowiązań upadłego będącego osobą fizyczną wobec byłych pracowników, niezależnie od trybu prowadzonego postępowania, prowadzi do wniosku, że ochrona pracowników w tym zakresie została zniwelowana. Sytuacja pracowników byłych przedsiębiorców jest jednak pod pewnymi względami mniej korzystna. W przypadku upadłości na zasadach ogólnych w razie ubóstwa masy upadłości wniosek o ogłoszenie upadłości zostanie oddalony, ale wierzyciel zachowa możliwość (choć często iluzoryczną) egzekwowania swoich roszczeń indywidualnie. W przypadku osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej ubóstwo masy upadłości nie jest przeszkodą do ogłoszenia upadłości (chyba

że wniosek o ogłoszenie upadłości jest złożony wyłącznie przez wierzyciela), a w efekcie większa jest możliwość umorzenia wierzytelności bez ich zaspokojenia lub zaspokojenia w minimalnym stopniu. W takim przypadku wierzyciel (w tym pracownik) całkowicie traci możliwość dochodzenia swoich roszczeń.

Odnośnie do ochrony z FGŚP ocena obowiązującej regulacji jest niejednoznaczna. Mimo nieobjęcia ogłoszenia upadłości osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej zakresem ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy zachodzi w stosunku do nich przesłanka wykreślenia z CEIDG, o której mowa w art. 8 ust. 1 pkt 7 tej ustawy. Pracownicy upadłego pracodawcy będą zatem mieli możliwość skorzystania z ochrony gwarantowanej przez FGŚP, co oczywiście należy ocenić pozytywnie. Ponieważ wykreślenie z CEIDG jest warunkiem koniecznym nabycia zdolności do upadłości konsumenckiej, można zakładać, że przesłanka ta będzie spełniona w stosunku do każdego byłego przedsiębiorcy, który po wykreśleniu z CEIDG złoży wniosek o ogłoszenie upadłości konsumenckiej. Pod tym względem interesy pracowników wydają się dostatecznie dobrze zabezpieczone. Pewne wątpliwości budzi jednak to, że przesłanka ta nie korzysta z gwarancji prawa europejskiego, należąc do tak zwanych przesłanek fakultatywnych.

Summa summarum, można stwierdzić, że poziom ochrony roszczeń pracowniczych w upadłości konsumenckiej jest podobny jak w przypadku upadłości zwykłej, choć nie zawsze wywodzi się z tych samych przesłanek. *De lege ferenda* należy jednak postulować rozważenie, czy należności pracownicze – ze względu na swój szczególny, alimentacyjny i społeczny charakter – powinny w wyniku upadłości konsumenckiej ulegać umorzeniu.

Bibliografia

- Adamus R. (2015) *Zaspokojenie wierzyciela rzeczowego w upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawa Handlowego”, nr 2.
- Adamus R. (2021) *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa.
- Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej (2021) <https://www.coig.com.pl/lista-upadlosci-firm.php> (dostęp: 1 grudnia 2021).
- Filipiak P. (2020) [w:] A. Hrycaj, P. Filipiak (red.), *Upadłość konsumencka. Komentarz*, Warszawa.
- Gajdzińska-Sudomir M. (2020) *Nowelizacja postępowania upadłościowego – zagadnienia wybrane*, „Monitor Prawa Handlowego”, nr 2.
- Gersdorf M. (2002) *Niewypłacalność pracodawcy w prawie pracy*, Warszawa.
- Gurgul S. (2020) *Prawo upadłościowe* [w:] S. Gurgul, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa.
- Gurgul S., Podczaszy J. (2019) *Dalsza liberalizacja przepisów o upadłości konsumenckiej, konieczne zmiany w świetle uwarunkowań społeczno-gospodarczych*, „Przegląd Prawa Publicznego”, nr 3.
- Hrycaj A. (2016) *Oddłużenie upadłego konsumenta a brak zgłoszeń wierzytelności w postępowaniu upadłościowym*, „Monitor Prawniczy”, nr 2.
- Hrycaj A. (2020) [w:] A. Hrycaj, P. Filipiak (red.), *Upadłość konsumencka. Komentarz*, Warszawa.
- Janda P. (2020a) *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa.

- Janda P. (2020b) *Projekt planu spłaty wierzycieli w postępowaniu upadłościowym konsumenta*, „Doradca Restrukturyzacyjny”, nr 22 (4).
- Kozub G. (2019) *Przegląd najważniejszych zmian w zakresie upadłości konsumenckiej przyjętych ustawą z 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy prawo upadłościowe i niektórych innych ustaw*, „Doradca Restrukturyzacyjny”, nr 18 (4).
- Kruczalak-Jankowska J. (2020) [w:] A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz (red.), *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, Warszawa (seria: „System Prawa Handlowego”, t. 6).
- Latos-Miłkowska M. (2021) *Ochrona roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy* [w:] K.W. Baran (red.), *System prawa pracy*, t. 3: M. Gersdorf, K. Rączka (red.), *Indywidualne prawo pracy*, Warszawa.
- Machowska A. (2020a) *Nowelizacja prawa upadłości konsumenckiej – ustawa z 30 sierpnia 2019 r. – wyzwanie dla sądów upadłościowych i syndyków*, „Doradca Restrukturyzacyjny”, nr 19 (1).
- Machowska A. (2020b) *Upadłość konsumencka*, Warszawa.
- Siedlecki W. (1998) [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne – zarys wykładu*, Warszawa.
- Tomanek A. (2012) *Stosunki pracy w razie likwidacji i upadłości pracodawcy*, Warszawa.
- Tomanek A. (2020) *Ochrona roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy* [w:] K.W. Baran (red.), *System prawa pracy*, t. 10: *Międzynarodowe publiczne prawo pracy. Standardy europejskie*, Warszawa.
- Zimmerman P. (2020) *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa.

Inne

- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy – Prawo restrukturyzacyjne (2014) druk sejmowy nr 2824, Sejm VII kadencji, <https://sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2824> (dostęp: 1 października 2021).
- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze (2002) druk sejmowy nr 809, Sejm IV kadencji, [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/BA6E5F6E343AEB7BC1256C2500416212/\\$file/809-x.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/BA6E5F6E343AEB7BC1256C2500416212/$file/809-x.pdf) (dostęp: 1 października 2021).
- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (2019) druk sejmowy nr 3480, Sejm VIII kadencji, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0D55956B0C79CD1CC125840B002A5DDF/%24File/3480.pdf> (dostęp: 1 października 2021).

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 16 października 2019 roku, VIII Gz 144/19, LEX nr 2747965.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 10 lutego 2021 roku, VIII Gz 266/20, LEX nr 3160925.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 3 grudnia 2019 roku, XXIII GZ 887/19, LEX nr 2785099.

Akty prawa międzynarodowego

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/94/WE z dnia 22 października 2008 roku w sprawie ochrony pracowników na wypadek niewypłacalności pracodawcy, Dz.Urz. UE L 2008, nr 283/36.

Akty prawa krajowego

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 roku. Prawo upadłościowe, Dz.U. 1991, nr 118, poz. 512 tekst jedn. ze zm.

Ustawa z dnia 28 lutego 2003 roku. Prawo upadłościowe, Dz.U. 2020, poz. 1228 tekst jedn. ze zm.

Ustawa z dnia 13 lipca 2006 roku o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy, Dz.U. 2006, poz. 7 tekst jedn.

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 roku o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz.U. 2008, nr 234, poz. 1572.

Ustawa z dnia 15 maja 2015 roku. Prawo restrukturyzacyjne, Dz.U. 2021, poz. 1588 tekst jedn. ze zm.

Ustawa z dnia 6 marca 2018 roku o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy, Dz.U. 2020, poz. 2296.

Ustawa z dnia 6 marca 2018 roku – Prawo przedsiębiorców, Dz.U. 2021, poz. 162 tekst jedn. ze zm.

Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 roku o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2019, poz. 1802.